

DÉN ENLIGE MODER

LOVISE MARIA HAMMER
1816 - 1694

DEN ENLIGE MOR

Lovise Maria Hammer
1816 - 1894

INDHOLD

	Side
Louises ungdom	2
Lensgreven	3
Grevens børneflokk	5
Syndefaldet	7
Brolykke og Louises sønner	9
Lauras konfirmation	10
Knudegrevens død	13
En forsvundet arkivpakke	14
Lauras giftermål	15
Elkjærholm og Louises børnebørn	20
Lauras enkestand	21
Louise og Laura i København	25
Efterskrift	27
Bilag 1 - Købmandsregning	28
Bilag 2 - Louises brev til Dencker	29
Bilag 3 - Gravtale for Edelbert	31
Bilag 4 - Personoversigt	33

LOUISES UNGDOM

Lovise Maria Hammers barndom er beskrevet i kapitlet "Degnen", som beretter, hvordan hun i 1822 mistede sin far, degnen i Store Rise på Ærø, Peder Magnus Hammer, da hun var blot 6 år gammel. Hun flyttede da med sin mor, Inger Hansen, og sine to ældre søskende Maren Christine og Magnus, hjem til Ingers broder Rasmus Hansen i Longelse Bondegaard på Langeland. Rasmus havde overtaget den store selvejergård efter de velhavende forældres død, og den fattige degneenke med de 3 umyndige børn fik her mulighed for at give børnene en opvækst passende for deres status i samfundet.

Af Ingers øvrige 6 søskende (se personlisten i Bilag 4) var Vincents blevet handelsmand i Korsør, Maren var død og Giertrud Sophie var blevet gift med selvejeren Michelsen på nabogården, som i 1827 overtog Bondegården og havde 5 børn, Knud havde fået Longelse Mølle, men døde barnløs 1825. Mads var gift med enken Johanne Boesgaard på Olesminde i Vindeby, men overtog i 1827 Bondegården fra Rasmus, hvis kone var død. Marie Cathrine var gift med selvejeren Anders Boesgaard i Sønder Longelse.

Blandt Ingers slægtninge taltes ejerne af Skovsgaard, Brandsbygaard, Haugaard, Mariendal, Polleholm og Boesgaard med flere. Lovise Maries

familiemæssige baggrund syntes således at kunne sikre hendes fremtid, trods moderens vanskelige stilling.

Imidlertid ramte skæbnen atter Lovise Maria og hendes to søskende: En uge efter hendes konfirmation i Påsken 1831 døde moderen, Inger. Maren Christine, der da var 21 år, blev to år senere gift med en tømrer, som tidligere havde tjent på Bondegården, og den 18-årige Magnus var muligvis i lære og blev senere væver. Lovise Maria blev anbragt som tjenestepige hos den velstående moster Marie Cathrine Hansdatter, som var enke efter Anders Boesgaard og ejede en gård i Longelse Sønderkov, hvor hun boede med sine to børn Else Kathrine og Rasmus. De var 2 og 4 år yngre end Lovise Maria, havde huslærer og er endnu kendte på Langeland som stiftere af et stort velgørende legat. Marie Cathrine havde også en nevø som plejesøn, nemlig den moderløse 7-årige Vincentz, søn af Rasmus Hansen i Bondegården. På gården tjente yderligere 4 karle og 2 piger.

Ved konfirmationen fik Lovise Maria karaktererne "Meget god" i kundskab og "God" i opførsel. Da moderen døde fik hun som "født Værg" sin morbroder, Mads Christensen Hansen på Bondegården. Skønt forældreløs var Lovise Maria ikke en hvemsomhelst, hun var bakket op af en af sognets fremstående familier - moderen havde 7 søskende, og hendes mormors bo var i 1820 blevet opgjort til over 9000 Rigsdaler. Men hendes mors andel heraf var for størstedelen gået til betaling

Louise på "Bondegården"

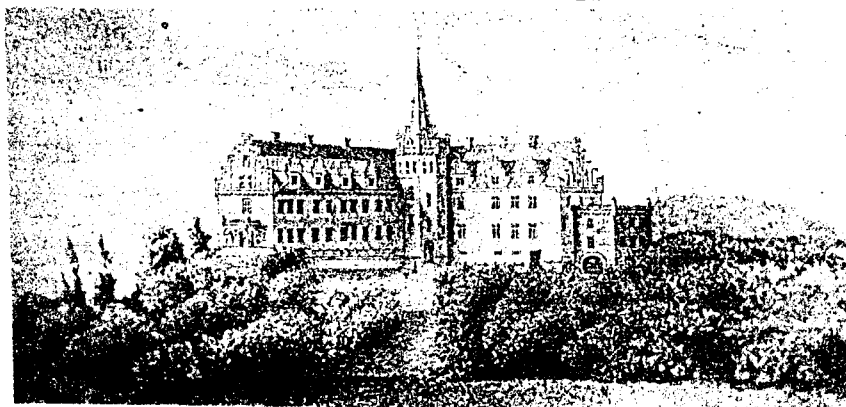
af den tidligt afdøde degns uforskyldte gæld, så da hun som 14-årig stod alene, var alt hvad hun ejede den mødrene arv, der bestod af 33 Rigsdaler 1 Mark 11 Skilling, et messing-strygejern og en grønstribet kjole, 2 prikkede sirtses kjoler, 2 huer og bånd og et tørklæde. Skulde hun opnå et godt giftermål, havde hun da kun sine medfødte evner at regne med. Hvordan de udvikledes i de følgende år har der været tavshed om blandt efterkommerne, så kun i arkiverne kan der være håb om at kaste lys over hendes skæbne.

Her finder vi da, at "Louise Marie Hammer, tjenende i S.Longelse", d. 29'marts 1834 i Longelse kirke bar en niece til dåben; og d. 6'maj 1838 var hun dåbsvidne for endnu en niece, men tjente nu på Vestergaard i Humble sogn, som da beboedes af grev Carl Christian Ahlefeldt Laurvig. Dernæst udviser Humbles til- og afgangsliste fra 1838 under 1'november: "Lovise Marie Hammer, tjente på Vestergaard, bortrejst til Longelse", men Longelses tilsvarende arkiv findes desværre ikke. Og vilde måske heller intet vise, hun kan jo have søgt andet mål. Ved folketællingen 1'februar 1840 var hun ikke at finde på hele øen Langeland, og indtil et eventuelt fund af nye oplysninger om hende i perioden november 38 til juni 41 kan vi kun formode, at hun på Vestergaard er blevet bemærket af lensgreven på Tranekær, Christian J.F. Ahlefeldt-Laurvigen, som - efter hvad der over 100 år senere endnu nødtigt berørtes i familien - blev far til hendes datter. Omtrent fra denne tid har hun kaldt sig LOUISE, og herefter vil dette navn blive brugt.

LENSGREVEN

Tranekær slot før 1850.

Tranekær slot efter restaurering ca.1883

Christan Johan Frederik Greve Ahlefeldt-Laurvigen, besidder af Grevskabet Langeland i 7' generation, var født i Altona 1789, havde studeret i Tyskland, bl.a. forstvæsen, og havde derefter gennemløbet en militær karriere i Danmark, Norge og Holsten. Allerede i 1803 var han ved sin farmors

død kommet i besiddelse af Stamhuset Lundsgaard ved Kerteminde. Efter at have haft sin farbror lensgreven som formynder indtil myndighedsalderen overtog han i 1811 Lundsgaard og blev 1. maj 1812 gift med komtesse Julie Louise Wedell-Wedellsborg, med hvem han fik en søn og tre døtre i årene 1813-17.

Den nævnte farbror var besidderen af grevskaberne Langeland og Laurvig m.m., Frederik Greve Ahlefeldt-Laurvigen, af befolkningen kaldet "Generalen", om hvis 40-årige virke fra Tranekær slot der er berettet i indledningen til kapitlet "Langelænderne". Ved sin død i 1832 efterlod han kun eet barn, datteren Elise, som han havde forstødt, efter at hun i hemmelighed havde fået en datter, hvis far efter nogles mening var den senere kong Christian VIII.

Det blev da brodersønnen Christian Johan Frederik, der arvede grevskaberne og stamhuset Ahlefeldt, som "Generalen"s manglende økonomiske sans havde efterladt "i en saa forgjældet Tilstand, at han" (C.J.F.) "en Tid endog var i Tvivl om, hvorvidt han kunde overtage dem, men Hensyn til Familien og en levende Pietetsfølelse overvandt hans Betæneligheder. Med fremragende administrativ Dygtighed og strængeste Økonomi kjæmpede han længe med yderst trange Kaar, indtil det lykkedes ham at skaffe Orden til Veje i sine Finanser og at ophjælpe sine stærkt forsømte Godser." (Citat fra Louis Bobés "Slægten Ahlefeldts Historie" Bd. VI).

Af samme tekst citeres: "Grev Ahlefeldt var, som ogsaa Marstrands ypperlige Portræt af ham viser, en overordentlig statelig og vindende Personlighed. Han var i høj Grad yndet af Christian VIII, der baade som Kronprins og som Konge oftere gjæstede Tranekær Slot, hvor Greven tilbragte den meste Tid af sit Liv."

Han blev i 1840 Kammerherre og i 1842 Kommandør af Dannebrog. 1852 afskedigedes han som Oberst og blev dekoreret med Storkorset af Dannebrog, og i 1856 udnævntes han til Gehejmekonferensraad.

Så meget om grevens officielle eftermæle. Om hans privatliv vides, at han efter Generalens død flyttede ind i et mindre bindingsværkshus i Slotsgaden i Tranekær,

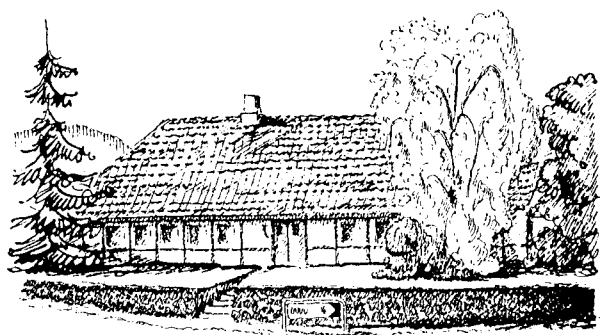
Prins Christian Frederik

Lensgreven

medens han søgte at bringe grevskabets økonomi på fode, og efterlod sin familie på Lundsgaard. Ved folketællingen 1834 boede han på slottet med kammertjener, "taffeldækkeren"

Anthony (hushovmester) af "Generalen"s stab og 17 andre tjenestefolk. Han havde jo overtaget et helt samfund med dets skikke og institutioner og har sikkert haft megen møje med at indskrænke overdådigheden. Visse af de overlevende vaner fik han i hvert fald ikke afskaffet. Således havde "Generalen" jo haft ry for at gå i spidsen, når det gjaldt om at befolke Langeland. Herom skriver F. Ahlefeldt Laurvig

"Knodegrevens hus"

i 3' bind af sit værk "Generalen": "Når en saa anset og afholdt Mand som Generalen betragtede et fuldstændig utøjlet Driftsliv som tilladeligt, ja som noget ganske naturligt, saa kunde det dog ikke være saa slemt. ... Man vænnede sig paa Langeland til at tale om kønslige Udskejelser paa den samme Maade som Generalen, nemlig som en ganske almindelig Ting. Hvad der i særlig Grad bidrog til at give Langeland et daarligt Ry, var de uhøviske Navne, som Folkevittigheden tillagde Gaarde og Steder, hvor Generalen havde haft Kærlighedsæventyr eller paastodes at have haft dem." Det har vel derfor forekommet hans efterfølger naturligt at følge denne skik. Om det endnu var gældende, at lensbesidderen havde retten til den første nat med de unge brude, er uvist, men han skulde i det mindste godkende ethvert bryllup blandt sine "undersåtter".

At han var en stor pigejæger er almindeligt kendt. Da han besøgte Tranekær første gang efter at hans farbroder, den særdeles udsvævende "General", som 56-årig enkemand havde giftet sig med en 18-årig pige, indlod nevøen sig i en affære med hende, og det medførte den unge frues bortvisning og skilsmisse. "Generalen nærede fra den Tid af et oprigtigt Had til sin Brodersøn" skriver F. Ahlefeldt-Laurvig i "Elise Ahlefeldts Historie".

Af erindrings-litteraturen kan nævnes et andet eksempel: Tranekærs skovbestyrer under C.J.F. A-L, Kruhøffer, havde 2 døtre og 4 sønner. Om ham skrev en af sønnerne i 1904: "Min salig Fader var en meget stolt ... og ærekær Mand, ... som vænnede om sit gode Navn og Rygte. Denne fine Æresfølelse syntes hans høje Principal enten ikke at kunne forstaa eller ikke at ville forstaa; thi ved given Foranledning kom den til at modarbejde Hr. Lehnsgrevens noget nærgaaende Lyster - saa at hans uskønne Planer strandede mod denne ubøjelige Klippe, hvilket han aldrig kunde tilgive."

GREVENS BØRNEFLOK

Selv om det ikke vides, hvor overdrevne beretningerne har været om antallet af hans uægte børn, kan Tranekærs kirkebøger dog oplyse om en pæn række af dem, som vi skal møde senere i teksten.

Den første konstaterede indførsel viser, hvor frejdigt han i begyndelsen har begået sig. 9' januar 1833 døbttes i Tranekær Sophie Marie Christiani, født 24' oktober 1832. "Forældrene Margrethe Christensen, Syepige, og Lehnsgev Ahlefeldt-Laurvig af Tranekjær. Fadderne Proprietær Hastrup til Hiortholm, Kammerherre Grev Ahlefeldt-Laurvig, af Vestergaard, Barnets Forældre, og Forpagter F. Fabricius af Kapbølle." 2 år efter blev barnet begravet, "Margrethe Christiansens Slegfreddatter af Tranekjær."

Ved folketællingen februar 1834 var Margrethe husjomfru på slottet. Samtidig finder man i hus nr.45 i Tranekær en Peter Wittenkamp, af titel "Broder", 48 år og gift med Anne Mathiasen, 40 år og jordemoder, som havde de tre døtre Karen Marie, 18 år, Mariane, 17 år og Hanne Louise, 3 år samt plejebarnet Sophie Marie Christiani, 2 år. Og greven har da snart efter barnets død fundet en ny flamme i den 17-årige Mariane. 15' april 1836 døbttes Charlotte Lefeldt, født 20' december 1835. Nu indledtes en ny stil: "Som Barnefader anmeldtes Christian Johan Frederik Jensen med Tilnavn Lefeldt" (Grevens far var Jens Juel A.-L.). "Faddere Jomfru Maren Johanne Myhre, Stuepige (på slottet) Karen Marie Wittenkamp, Musicus Boldemann, Sadelmager Hasenkam og Taffeldækker Anthony, alle her af Sognet. Uægte."

To år efter, nemlig 27' april 1838, blev Mariane Wilhelmine Lefeldt døbt. Hun var såmænd også født en 20' december, men i 1837. Moderen, Mariane Wittenkamp, boede endnu hos sin far, og anmeldt barnefader var som for Charlotte. "Faddere Madame Zielfeldt, Jomfru Christiane Frederike Kop, Taffeldækker Frederik Anthony. Uægte."

Så kom der en søn: Christian Hubert Lefeldt, født 16' september 1839, blev døbt 29' oktober s.å. Forældrene som sidst, og moderen endnu boende hos sin far. "Faddere: Barnets Moder, Mariane Wittenkamp, Jomfru Møller Huusholderske på Slottet, Jæger J.Nielsen, Taffeldækker Anthony og Bager Wittenkamp, alle af Tranekjær. Uægte." (Bageren hed Hans Mathias Wittenkamp).

Disse tre Lefeldt'er var ved folketællingen 1850 plejebørn hos skræder Peter Wittenkamp, 65 år, født i Seem, Ribe amt, og hans hustru, jordemoder Anna Matthisen, 59 år, f. i Odense, som havde den 18-årige datter Louise. Moderen Marianes videre skæbne var den, at hun d. 22' august 1845 blev gift i Tranekær med ungkarlen Mathias Clausen Vildt Mogensen, fæster af Nordenbro Mølle, 26 år, f. i Tranekær. Han var som smedesvend i 1840 tilflyttet fra prokurator Rasmussen i Rudkøbing.

Ved folketællingen 1' februar 1840 er der kommet ny syjomfru på slottet: Mariane Wittenkamp, 23 år, ugift. Men en ny tjenestepige er kommet til: Emilie Stok, 20 år. Grevens besiddelse Lundsgaard ligger ved Kerteminde, og hun kom fra Kerteminde, hvor hun ved folketællingen 1834 var 16 år og tjenestepige hos sognepræsten Wilhelm Bartholomæus Bentzen, 34 år og enkemand med to små børn. Hendes navn var da Emilie Kirstine Staack.

Nu indledtes et nyt kuld: I Kerteminde døbttes 12' februar 1841 Emilie Andrea Christiani, f. 5' december 1840. "Moderen Emilie Stok. Udlagt som Barnefader Forstmann Christiani. Faddere Lars Knudsen, Skovfoged, Peder Nielsen, jæger for Grev Ahlefeldt, etc. Uægte."

Igen 17'marts 1842 døbt i Kerteminde Jens Christiani, f. 14'november 1841. "Moderen Emilie Stok, Datter af Mads Stok, udlagt til Barnefader Forstmand Christiani paa Lundgaard. Fadderne Jæger Peder Nielsen paa Lundgaard (og andre). Uægte".

Så til Tranekær kirkebog: 29'maj 1843 døbt Elise Christiani f. 29'april 1843. Moderen Emilie Staack hos Væver Peder Mortensen i Tranekær, anmeldt som Barnefader Forstmand Christiani. Faddere Jomfru Svendsen paa Slottet. Mariane Wittenkamp, Musiker Boldemann, Bager Wittenkamp og Sadelmager Hasenkam, alle af Tranekær. Uægte."

24' januar 1846 døbt i Tranekær Frederik Christiani, f. 18' november 1845. Moderen Emilie Kirstine Staak i Tranekær, anmeldt som Barnefader Forstmand Christiani. Faddere madam Zehngraft, jfr. M.Jørgensen, tjener Schultz og tre mand, alle af Tranekær. "Uægte."

Ved folketællingen 1845 var Emilie Staak 26 år, ugift, husjomfru, boende på slottet med sine tre børn.

24'Oktober 1850 døbt i Tranekær Sophie Dorthea Christiani, f. 30'August 1850. "Forældre Emilie Kirstine Staak i Tranekær og Forstmand Christiani. Faddere Jfr. Charlotte Lefeldt, Jfr. Louise Wittenkamp, Organist Jørgensen og Skomager Zehngraf af Tranekær, og Cilius Staak fra Kerteminde. Uægte."

13' juli 1855 døbt i Tranekær Carl Richard Christiani, f. 1'juni 1855, forældre Emilie Kirstine Staak og Forstmand Christiani, faddere jfr. Risling, jfr. Lefeldt, kammertjener P.Nielsen og to mand, alle af Tranekær. "Uægte"

SYNDEFALDET

Som nævnt er denne liste over grevens uægteskabelige børn ikke nødvendigvis komplet, der er i hvert fald sandsynlighed for, at også en senere omtalt Marie Jørgensen, født ca. 1843 i København, var hans datter. I 1855 var der et "tyende" på slottet ved navn Thomasine Jørgensen, 30 år og ugift, som kan have været mor til denne Marie. Og der er heller intet i vejen for, at listen kan omfatte datteren af Lovise Maria Hammer. Efter overleveringen blev Louise be-svangret af greven, da hun skulde giftes, men der findes intet vidnesbyrd om nogen fæstemand. Hvad der end er sket, er der ingen tvivl om, at greven aldrig har villet fornægte hende, og at kun hun selv og hendes familie har gjort alt for at skjule, hvad der i deres øjne var synd, skam og fornærelse.

Vi forlod Louise, da hun i november 1838 rejste fra Vestergaard, hvor hun havde tjent hos Carl Christian Ahlefeldt-Laurvig, som var farbror til greven og "Generalens" broder, og som vi så som fadder til den første af Christianikuldet i 1833. Alt taler da for, at greven under et besøg hos farbroderen har fået øje på hende. Og hvor megen modstand har hun kunnet opbyde, alene som hun trods alt var, mod den, der var den højeste magt i hendes verden?

I København fandtes på den tid Den Kongelige Fødselsstiftelse i Amaliegade ved siden af Frederiks Hospital. Den var særligt beregnet på, at ugifte mødre dér kunde føde hemmeligt, men også mange mindre bemidlede ægtepars børn

fødtes der. (Se f. ex. slægtskrønikens Comestabile og Brinkopff). I stiftelsens protokol indførtes fødsels- og dåbsdato for de dér fødte børn, som angaves med et løbenummer og deres fornavn. Desuden anførtes moderens løbenummer og, hvis fødslen ikke ønskedes hemmeligholdt, forældrenes navne.

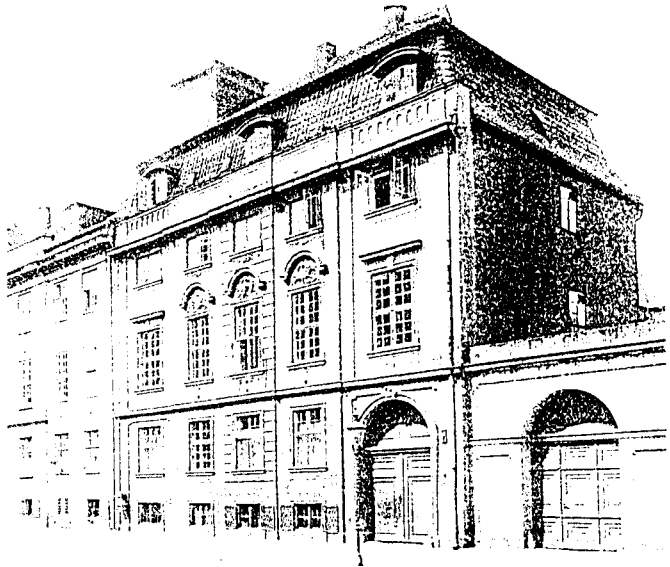
Her kom da Louises barn til verden, og det kan kun have været ved formående personers mellemkomst. Om hun er kommet dertil fra Langeland for at føde i skjul, eller om hun er blevet bragt derover snart efter hun forlod Vester-gaard i 1838, kan vanskeligt konstateres.

I Fødselsstiftelsens protokol er under 10' juni 1841 indført fødslen af et pigebarn, som blev døbt dér 15' juni med navnet Christine Laurentine. Hun havde nr. 486, og moderen havde også nr. 486. Intet af forældrenes navne er anført, og en forespørgsel til Rigsarkivet om at få oplyst moderens identitet ud fra en Udsætterprotokol gav til svar, at der ingen oplysninger findes; dette betyder, at enten har moderen beholdt barnet, eller det er blevet sat i privat pleje. At det drejede sig om en datter af Louise er dog uden for al tvivl, som det på mange måder vil fremgå af det efterfølgende.

Ifølge en overlevering skal Louise have tjent i "Kongens Køkken". At hun har været udlært i den finere kogekunst og har praktiseret den ved jagtselskaberne på Brolykke ses af nogle efterladte menuer, desværre uden årstal, indlagt i en ret omfattende kogebog, hvortil hun har genbrugt et gammelt bind med titelen "Protocol for Ordonnance Stationen i Longelse"!, dateret 1813. En af menuerne gengives her:

Suppe a la Reine, Boller
 Suppe a la Jardinière, Brødboller
 Croquetter med Torsk a la béchamel
 Dyreryg a la broche, Gélée, 2 Sauce
 Kapun a la Villeroi, Grønærter, Blomkaal
 Coteletter af Stør a l'Espagnole
 Ribs Pudding a la Sultane
 Steg: Becassiner - Salade - Compote
 Kage med Guavagélée og Vanille Crème
 Pherschen Iis - Bisquits - Meringues

Gennem det alfabetiske register over folketællingen i København 1845 er det let at konstatere, at i Studiestræde nr.9, 2' sal, Nørre Kvarter I, logerede hos den gifte snedkersvend Baastrup en "Louise Hammer, 30 Aar, ugift, Fødested Langeland, Erhverv Haandarbejde". Intet er nævnt om barnet, som da har været sat i privat pleje, måske på Langeland.

Fødselsstiftelsen, Amaliegade 25

BROLYKKE OG LOUISES SØNNER

Intet spor af Louise er fundet, førend hun 1' maj 1849 flyttede fra Rudkøbing til Magleby sogn på Syd-Langeland som tjenestepige på 32 år. Hun har dog skullet være noget mere end tjenestepige, for af Godsarkivet er fremdraget en regning til Jomfru L.Hammer, Rudkjøbing, fra H.M.Melson af 30' April 1849 for husholdningsvarer til et beløb af 20 Rd. 5 Mk. 11 Sk. (Bilag 1).

Ved folketællingen 1' februar 1850 er hendes situation meget forbedret; da anføres der under Brolykke Hovedgaard tre familier:

"Lovise Marie Hammer, 33 Aar, ugift, født i Store Rise paa Ærø, Hovedbygningens Bestyrerinde, Husmoder.

Christine Laurentine, 9 Aar, ugift født i Kjøbenhavn, hendes Barn.

Caroline Larsdatter, 29 Aar, ugift, født her i Sognet, Tjenestepige."

Desuden gartnerfamilien på 4 personer og forpagteren med kone og 12 tjenestefolk.

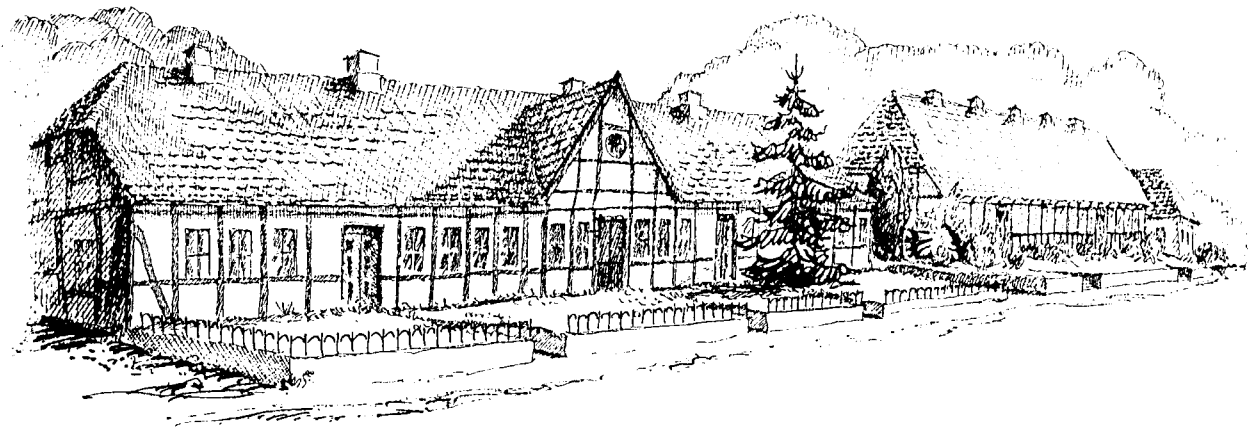
Brolykke Hovedgaard

Brolykke Hovedgård i Magleby sogn hørte under Stamhuset Ahlefeldt og var på 112 tdr. hartkorn. Hovedbygningen var fra 1758 og var på Louises tid ubenyttet som residens, men var sæde for de årlige jagtudflugter med Tranekørs gæster. Den fik i 1873 tilføjet en identisk udseende sidefløj, efter at den daværende lensgreve havde bosat sig dér.

Louises ansættelse på Brolykke kan man ikke undgå at sætte i forbindelse med det næste barns fødsel: 23' april 1851 konfirmeredes i Magleby kirke hjemmedåben 26' januar af Alfred Hammer, født 16' januar 1851. "Moder Loise Marie Hammer, Huusholderske paa Broelykke. Som Barnefader anmeldt: (ikke udfyldt). Faddere: Barnets Moder, Madam Harboe, Skolelærer Harboe og Rasmus Hansen Stolpes Kone af Kirkebyen. Uægte." Denne søn døde dog allerede 18' juli samme år "af mavesvagthed".

I Landsarkivet i Odense findes et tjenstligt brev, som Louise i marts 1851 skrev til grevens sekretær Dencker, hvori hun beklager sig over en efter hendes mening uretfærdig irettesættelse, beskriver sine vanskelige arbejdsforhold og nævner, at "det er ikke greven ubekjendt, at jeg længe har været syg" (hun havde født!). Afskrift af brevet findes i Bilag 2, og her gengives en halv side deraf.

Louises uoverensstemmelse med greven er dog snart blevet overvundet, som det dokumenteres af næste kirkebogsindførsel:

"Musikanthuset"

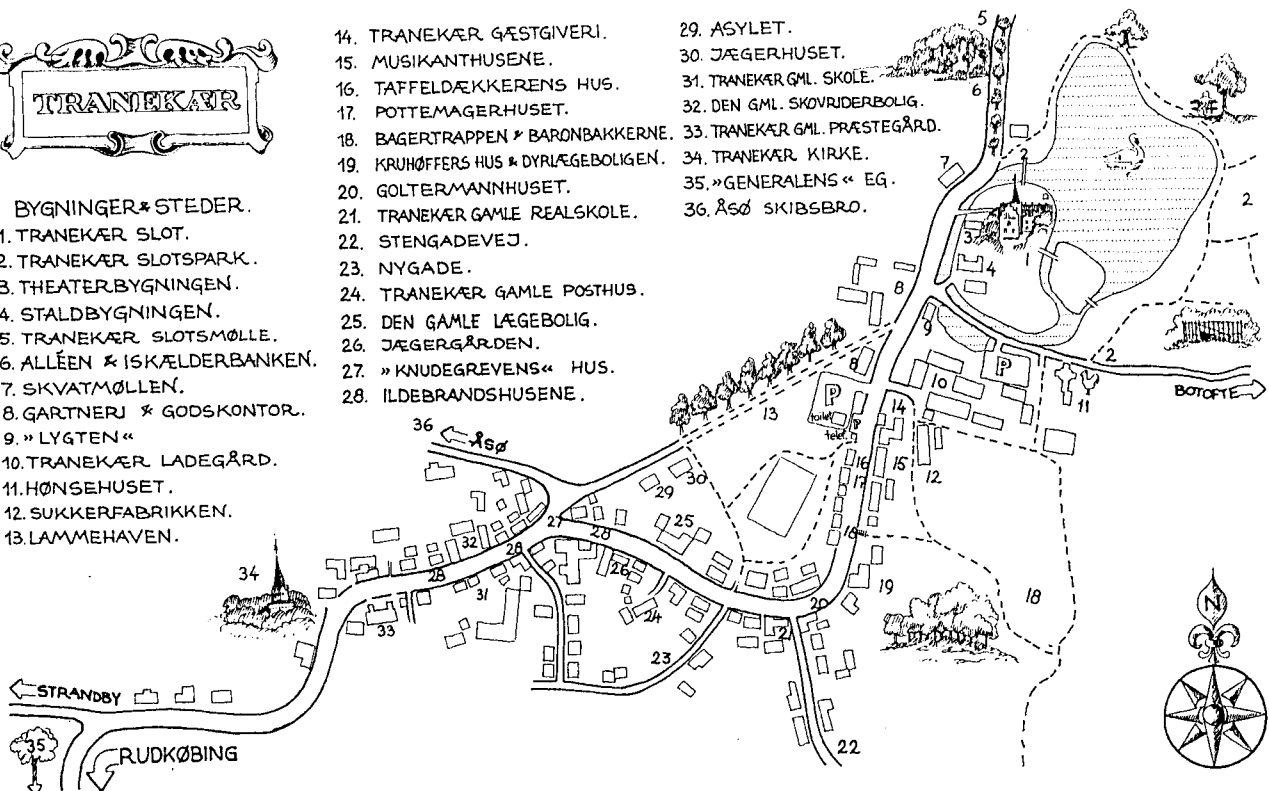
Datteren er altså flyttet hjemmefra. Og vi finder hende i Tranekær, i Hus nr.26 (nr.15 på kortet herunder). Huset, der rummede 3 boliger, har ganske sikkert været "Musikant-huset", hvad der ses af, at nr.27 var Gæstgiverstedet. Den første bolig husede:

BYGNINGER*STEDER.

1. TRANEKÆR SLOT.
2. TRANEKÆR SLOTPARK.
3. THEATERBYGNINGEN.
4. STALDBYGNINGEN.
5. TRANEKÆR SLOTSMØLLE.
6. ALLÉEN * ISKÆLDERBANKEN.
7. SKVATMØLLEN.
8. GARTNERI * GOODSKONTOR.
9. »LYGTEN«
10. TRANEKÆR LADEGÅRD.
11. HØNSEHUSET.
12. SUKKERFABRIKKEN.
13. LAMMEHAVEN.

14. TRANEKÆR GÆSTGIVERI.
15. MUSIKANTHUSENE.
16. TAFFELDÆKKERENS HUS.
17. POTTEMAGERHUSET.
18. BAGERTRAPPEN * BARONBAKKERNE.
19. KRUHØFFERS HUS * DYRLÆGEBOLIGEN.
20. GOLTERMANNHUSET.
21. TRANEKÆR GAMLE REALSKOLE.
22. STENGADEVEJ.
23. NYGADE.
24. TRANEKÆR GAMLE POSTHUS.
25. DEN GAMLE LÆGEBOLIG.
26. JÆGERGÅRDEN.
27. »KNUDEGREVENS« HUS.
28. ILDEBRANDSHUSENE.
29. ASYLET.
30. JÆGERHUSET.
31. TRANEKÆR GML. SKOLE.
32. DEN GML. SKØVRIDERBOLIG.
33. TRANEKÆR GML. PRÆSTEGÅRD.
34. TRANEKÆR KIRKE.
35. »GENERALENS« EG.
36. ÅSØ SKIBSBRO.

Conradine Worm, 50 Aar, ugift, født i Nyborg
 Laura Hammer, 14 Aar, ugift, f. i Kjøbenhavn.
 Pleiedatter
 Marie Jørgensen, 12 Aar, ugift, f. i Kjøbenhavn.
 Pleiedatter
 Line Pedersen, 21 Aar, ugift, f. i Rudkjøbing.
 Tyende

I husets anden lejlighed boede:

Agnes Ahlefeldt, 61 Aar, Enke, f. i Altona,
 Enkegrevinde, Pensionist, reformert
 Emmy Ahlefeldt, 18 Aar, ugift, f. i Tranekjær,
 hendes Datter
 Et tyende, 45 år, med en 9-årig søn

Agnes Ahlefeldt var enke efter grevens fætter Christian Conrad, først- og jagtjunker, død 1845, hun levede 1790-1874.

I Musikanthusets tredie bolig logerede en pensionist-enke med 2 døtre.

I nr.24 (det andet hus på billedet side 11) boede den lokalt kendte snedker Niels P. Rasmussen, og i samme hus Huusjomfru Emilie Staack med sine 4 børn og et tyende. Og på slottet var Mariane Lefeldt, der nu var 18 år, blevet husholdningselev, så halvsøstrene fulgtes i opvæksten. Det er meget muligt, at også den 12-årige Marie Jørgensen, som boede sammen med Laura, hørte til flokken. (Se side 7, 2'halvdel)

LAURA, som hun herefter vil blive kaldt (og som hun også kaldtes af efterslægten), var altså blevet fint installeret med henblik på konfirmationsforberedelsen og den videre uddannelse. 30'marts 1856 var der konfirmation i Tranekær. Nr.1 på listen over pigerne var Emilie Andrea Christiani, datter af Emilie Staack. Det vides, at greven anerkendte Emilies børn som sine og fulgte dem til kirkedøren ved deres konfirmation. Og ved den unge Emilies side stod nu nr.2, Christine Laurentine Hammer. Under rubrikken "Confirmandens Fader eller, hvis han er Slegfredsøn, hans Moders samt i fornødent Fald Huusbondens eller Pleieforældrenes Navne og Bopæl" står Louise Hammer paa Brolykke. Lauras data var: "Født i Kjøbenhavn 10'Juni 1841, døbt 15'Juni 1841. Dom ang. Kendskab og Opførsel: Meget god. Vaccineret 25/7-48 (49?) af Treli."

Der findes en indrammet silhouet, der uden tvivl viser Laura som konfirmand. Den blev fundet i 1992 på et pulterkammer i familien Kaarsbergs hus i Birkerød, hvor Lauras barnebarn Klara Louise boede til sin død 1945.

Konfirmanden

KNUDEGREVENS DØD

Kort tid efter konfirmationen rantes Louise og hendes to børn af det næste slag. Greven havde lidt af en knude i nakken, som havde givet anledning til det tilnavn, hvormed han siden omtaltes, "Knudegreven". Han rejste nu til Paris for at blive opereret, ledsaget af sin kammertjener, "Jæger" Peter Nielsen. Men under operationen d.1'Maj 1856 udåndede greven i jægerens arme.

Så skulde det vise sig, hvad familien mente om arrangementet med bestyrerinden på Brolykke. 19'Maj holdtes der møde på Tranekær Slot, hvorunder den afdødes testamente og chatol blev åbnet. Tilstede var pastor Drejer af Tryggeløv, pastor Gede af Lindelse og Proprietær Andersen af Søvertorp som beskikkede Executores Testamenti og Skiftecommissairer i overensstemmelse med grevens testamente af 16'April 1855, konfirmeret 15'August s.å.

"Ved Skiftet var tilstede den nye Lehnsbesidder høibaarne Hr. Kammerherre Hofjægermester Greve Frederik Ludwig Wilhelm Ahlefeldt Laurvigen." (Knudegrevens søn).

Ligeledes mødte svigersønnen Frederik Scheel, som også fremlagde fuldmagt for den anden svigersøn Grev Tramp, og de svarede også for enkegrevinden.

Chatollet blev åbnet, og blandt de mange obligationer og andre dokumenter fandtes engelske obligationer for 500 £ st. tilhørende Wilhelmine Lefeldt, og et bevis fra forvalter Møller af 17'Maj 1854 for modtagelse af 5% obligationer til beløb 500 £ st. tilhørende Wilhelmine Lefeldt og Louise Hammer samt sidstnævntes 2de Børn. (Louises datterdatter Klara Kaarsberg f. Pelle fik undertiden visit af "Tante Mine".)

Dernæst kom forvalter Møller tilstede og fremlagde nogle dokumenter, hvorefter det besluttedes "strax at udlægge 20.000 Rd. til hver af svigersønnerne".

Det nævnte testamente stipulerer de beløb, som flere familiemedlemmer årligt skal modtage (deriblandt "Generalen"s enke), samt de faste og løse ejendele, som sønnen skal overtage, og det bestemmes, at "min Gemalinde" må beholde bolig på Lundsgaard. Derefter kommer en appel til sønnen om god behandling af alle de trængende, som hans forgænger og han selv må have stillet noget i udsigt, og af hele personalet, og endelig nævnes de tre executorers navne.

21'maj afholdtes nyt møde for opgørelse af boets størrelse. Man opregnede alt indbo på slottet, i staldbygninger og vognskure, i vaskerhuset, i gartnerboligen, i forvalterboligen, i jægergården, i de grevelige magasiner i Rudkøbing, på Brolykke med undtagelse af forpagterboligen, og i Stamhuset Lundsgaard alt hvad der fandtes i "afdøde Grevens liden private bolig og haven", men ikke hvad der fandtes i hovedbygningen, som tilhørte enkegrevinden.

Alt det nævnte vurderedes til 40.000 Rd, hvad der godkendtes af de to skønsmænd, af hensyn til arveafgiften på 1/2 pct. Så forpligtede lensgreven sig til at erstatte hvad der måtte mangle på Lundsgaard. "Ligeledes forpligtede Lehnsgreven sig til at tilsvare til Afdødes Kammertjener og Stadsjæger Peter Nielsen et Sengested med behørige Sengeklæder af

de bedste Ting af den Slags, som findes paa Slottet, og til Godsforvalter Jomfru Hammer paa Brolykke ligeledes et Senge-
sted med Sengeklæder efter Hr. Grevens eget Godtbefindende." Og de to arvinger erklærede sig enige med lensgreven om boets ansatte værdi.

Ved skiftekommissionens møde 27'Maj 1856 anførtes:
"Forvalter Møller fremlagde Ordre fra afdøde Lehnsgreven til at betale Jomfru Hammer 8 Rd maanedlig, fra 1'April at regne" og "Jomfru Hammers Løn for $1\frac{1}{2}$ Aar til 1'Nov...56 Rd".

26'Juni afholdtes møde mellem lensgreven og godsforvalter Møller, med to vidner. Man gennemgik en række forhold vedrørende obligationerne og renteafregning. "Jomfru E. Staack blev dernæst fremkaldt og blev hende accorderet Løn for 2 Aar til 1 November d.A. 70 Rd

og Kostpenge for 8 Uger á 2 mk daglig	18 Rd 4 mk
Tilsammen	88 Rd 4 mk"

Møderne fortsattes i 1857 og 58, og protokollen slutter side 75, d.13'December 1858.

EN FORSVUNDET ARKIVPAKKE

Et dokument, som desværre ikke har kunnet spores, fandtes oprindelig i et privatarkiv fra Tranekær, som i 1976 blev afleveret til Landsarkivet i Odense. Ved afleveringen manglede 2 pakker, hvoraf den ene netop var "Lensgreve Christian Johan Frederik Ahlefeldt-Laurvig (1789-1856), hans arkiv". I fortegnelsen hertil nævnes bl.a. følgende 3 poster:

- G. Forskelligt vedr. børnene Jens, Emilie, Elise, Frederik, Sophie og Carl Richardt Christiani, Tranekær. (Gavebrev og div. Kvitteringer for obligationer etc.) 1844-57.
- H. Forskelligt vedr. børnene Charlotte, Wilhelmine og Herbert Lefeldt, Nordenbro Mølle. (Lignende dokumenter). 1849-57.
- I. Forskelligt vedr. jomfru Louise Hammer og hendes børn, Brolykke. Herunder brev fra Louise Hammer til godsforvalter Møller, koncept af dennes svar, C.J.F. Ahlefeldt-Laurvigs fortegnelse over obligationer tilhørende Louise Hammer og hendes Børn, sammes kvitteringer for renter og L. Hammers kvittering for modtagelsen af obligationen. 1853-56.

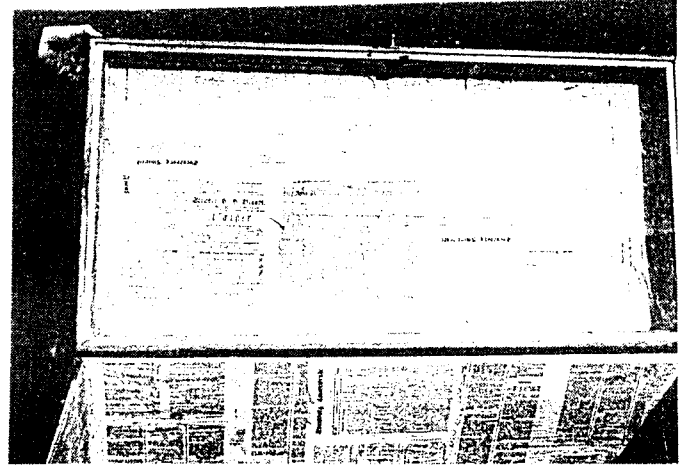
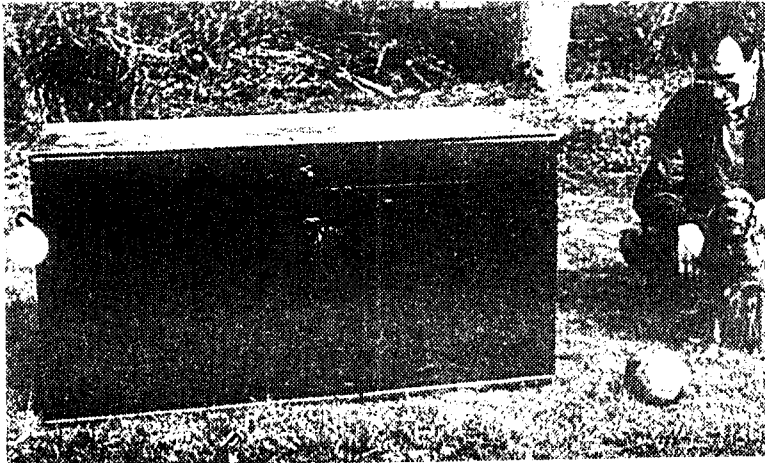
Det må forekomme væsentligt, at Louise og hendes børn her nævnes sideordnet med de to andre kuld, hvoraf i hvert fald det førstnævnte var anerkendt af greven som hans børn, og det andet kuld blot ved valget af faddere måtte være almindeligt kendt som grevens børn.

Når Louises børn, i modsætning til de øvrige nævnte, er anonyme, kan det kun skyldes hendes bestemte ønske; hun kan have haft en idé om at forsøge at beskytte børnene mod vanæren, der måtte følge med at have en ugift mor; men hun har ikke indset, hvor umuligt det kunde blive at skjule sandheden.

LAURAS GIFTERMAL

1' juni 1856 flyttede "Huusholderske Lovise-Marie Hammer" fra Brolykke til Rudkøbing. Om Laura blev boende i Tranekær er vel tvivlsomt, men i 1858 boede hun hos moderen, hvad der fremgår af vielsesprotokollen. Og det vides, at hun allerede i konfirmationsåret fik fremstillet sin brudekiste, en grøn-malet kiste med påskriften "LH 1856", foret med samtidige, utroligt velbevarede lokale aviser. Denne kiste brugtes i Klara Kaarsbergs hjem og findes nu hos hendes oldebarn Poul Hans Kaarsberg Poulsen.

tip-

Brudekisten og dens indre

Hvornår og hvordan Laura fandt sin fæstemand vides ikke, men hun blev gift som 17-årig i Rudkøbing kirke d. 27'oktober 1858 med en ægte Langelænder fra en nærliggende gård, "Ungkarl og Gaardeier i Skeebjerg Mogens Christian Larsen Pelle fød i Skeebjerg d.16de April 1831 vac. 1831 af Gebhard. 27^{1/2} Aar gl." Forloverne var Andreas Deugler, Sadelmagermester, og Rasmus Larsen Pelle, Uhrmagermester (Christians broder).

Laura har sikkert medbragt til sit nye hjem den stambog, som nu opbevares hos Jørgen Kaarsberg, og hvoraf tre vers er udvalgt:

Ak ingensteds er Roserne saa røde
Ak ingensteds er Tornene saa smaae
Og ingensteds er Dunene saa bløde,
Som dend hvor Barndoms Uskyld hviler paa.
Din hengivne Veninde
Emilie Christiani

Erindring

Livet er blandet af Sorg og Glæde,
Gid Sorg ei tidt dit Øie væde,
Maae Roser blomstre paa din Vei
Det er mit Ønske Forglemmigei
Men tænk da stundum og paa mig
Som stedse vil Erindring dig.
Rudkjøbing den 8 Feb. 1860 Fra din
hengivne Veninde R. Hammer (Rasmine)

Naar fjernt fra mig Du skuer dette Minde
 Da send en venlig Tanke til mig hen
 Og vær forvisset, Du i mig skal finde
 Den som der stedse mindes dig igjen.
 Din hengivne Veninde
 Wilhelmine Lefeldt

Mogens Chr. Larsen Pelle
 (1831-1869)

Christine Lauretine Pelle
 (1841-1911)

Barbara Rasmusdatter
 (1791-1885)

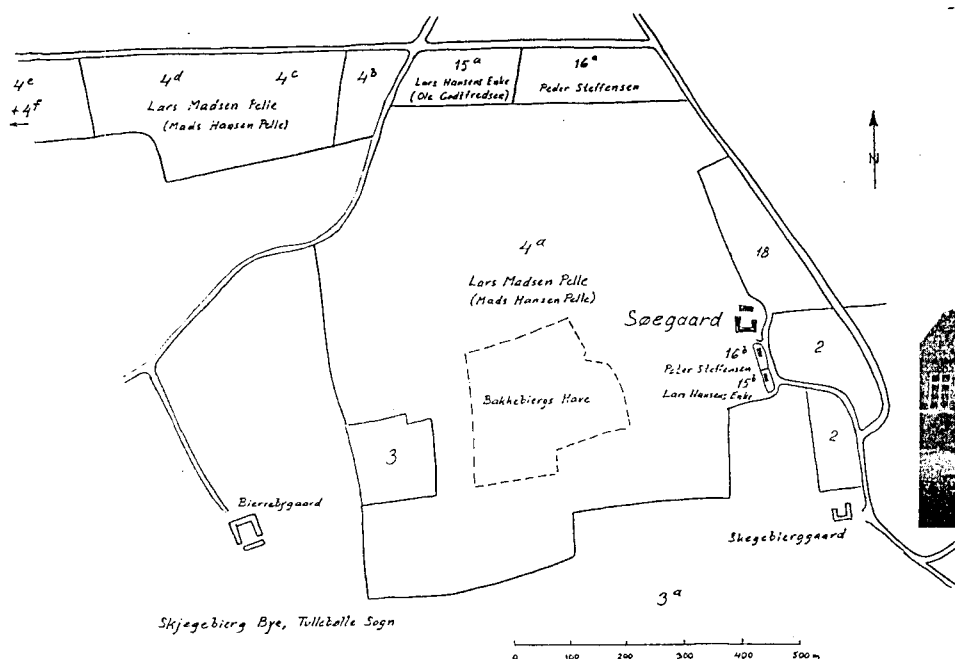

Lars Madsen Pelle
 (1780-1872)

I lægdsrullen for lægd 77 i Svendborg amt er Mogens Christian optaget 1832, året efter fødslen, under Kronens Regiment 4/1, 1' Deel Landlægets Reserver. I de påfølgende hovedruller, hvert 3' år, ses ingen tilføjelser før i 1850, da han var 19 år. Da var landet i krig med Preussen (1848-51), og det er nærliggende at tro, at den da påførte bemærkning er en bekræftelse på den almindeligt hørte påstand at "i gamle dage" huggede mange bønder en finger af for at undgå at måtte springe soldat: "Fripas: Ønsker at behandles lige med de 22 aarige. Mangler yderste Led af v. Tommelfinger, ansees ald. uhd." (uhelbredelig) Sess.1853." Hans navn og løbenummer er overstreget, og han findes ikke i den følgende rulle fra 1856.

Brudgommen var 6' og næstsidste barn af gårdfæster (under Faarevejle) på Søegaard i Skebjerg Lars Madsen Pelle (1780-1872) og Barbra Cathrine Rasmusdatter (1791-1885). Christian havde i 1853 fået skøde på gården på 125 tdr. land med 12 tdr. hartkorn, og havde frasolgt 7 parceller. Han har sandsynligvis bygget den nuværende rødstens-hovedbygning, som i frontispicen bærer en medaillon og årstallet 1858. I 1857 var gælden på 7000 Rd. til Etatsråd Neergaard indfriet. Ligeledes i 1857 tegnede Christian en aftægtskontrakt med forældrene, hvorefter de årligt skulde modtage 300 Rd.

Christian har været en dygtig og driftig landmand, og hvis det passer, at han huggede sin finger af, må man vel også kalde ham målbevidst. Ikke længe efter brylluppet blev han ansat som forpagter af Elkjærholm i V. Nebel ved Kolding, som i 1797 havde 450 tdr. land. 7' januar 1859 oprettede parret i Rudkøbing et reciprokt testamente, der stipulerede arveforhold i tilfælde af, at "jeg Christian Pelle skulde afgaa ved Døden førend min kjære Hustru, nævnte Laura Hammer, og efterlade mig Livsarvinger", da tillader han hende at forblive hensiddende i uskiftet bo, "sålænge hun ei indlader sig i nyt Ægteskab".

Søegaard og dens stuehus

Næste side: Christian Pelles koppe-, vielses- og dødsattest

Køefoppe-Indpodnings-Attest.

FR VI

Mogens Christian Larsen Telle.

18

Larsen Telle

fød i Skiberg og boende i Skiberg - 1/2 Aar gammel, er af mig underskrevet, Aar 1831 den 14de Juli indpodet med Køefopper. Ved noiagtigt Eftersyn imellem den 7de og 9de Dag efter Indpodningen har jeg fundet alle de Tegn, som vise dem at være de ægte Køefopper: de vare nemlig hele og ubeskadigede, opfyldte med en klar Vædske, i Midten nedtrykkede, og omgivne med en rød Zirkel; M. C. Larsen Telle har da ordentlig giennemgaaet de ægte Køefopper, som betrygge ham for Bornekopper i Fremtiden; hvilket herved, paa Vere og Samvittighed, bevidnes

Rudkjøbing den 29de Juli Aar 1831. - Gebhard
Lars Madsen Telle.

At for Gærdier Mogens Christian Larsen af
Skiberg og Hans Christiane Laurentine Hammer af
Rudkjøbing blev ægtet i Rudkjøbing Kirke den 27^{de}
Juli d. A. bevidnet paa Lovhåndtag.

Rudkjøbing
d. 18 Juli 1858

[Signature]

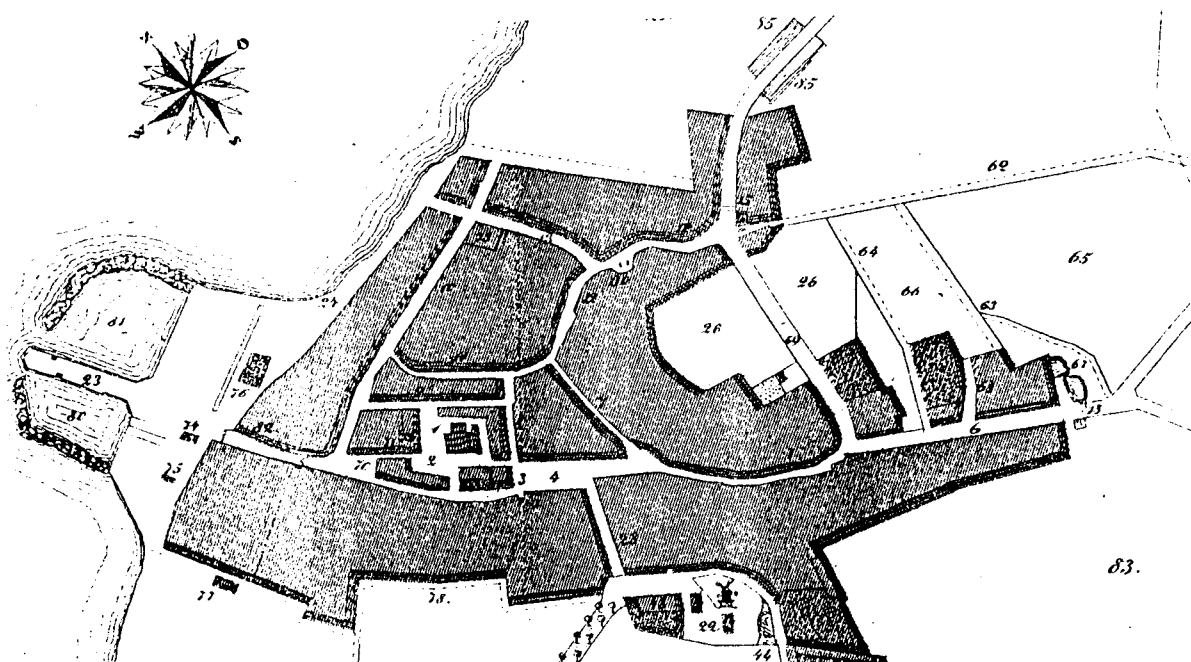

At Gærdier og Lovtagere Mogens Christian
Larsen og Telle indviede den 14de Juli
1869 og blev begravet d. 20de Juli bevidnet
for Lovhåndtag med Mogens Christian Telle,
paa Lovhåndtag.

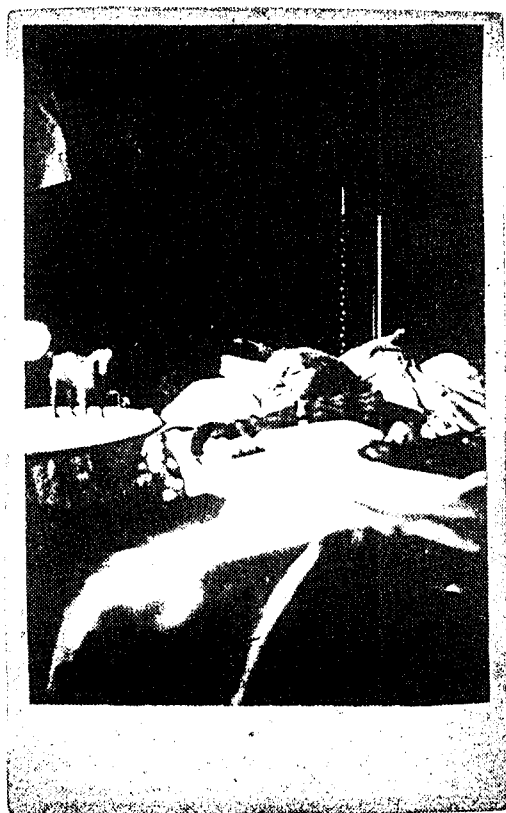
Rudkjøbing
10de Marts 1870.

[Signature]
Sognepastor.

Rudkøbing omkr. 1850

Edelbert Hammer

Louise Hammer
ca. 1860

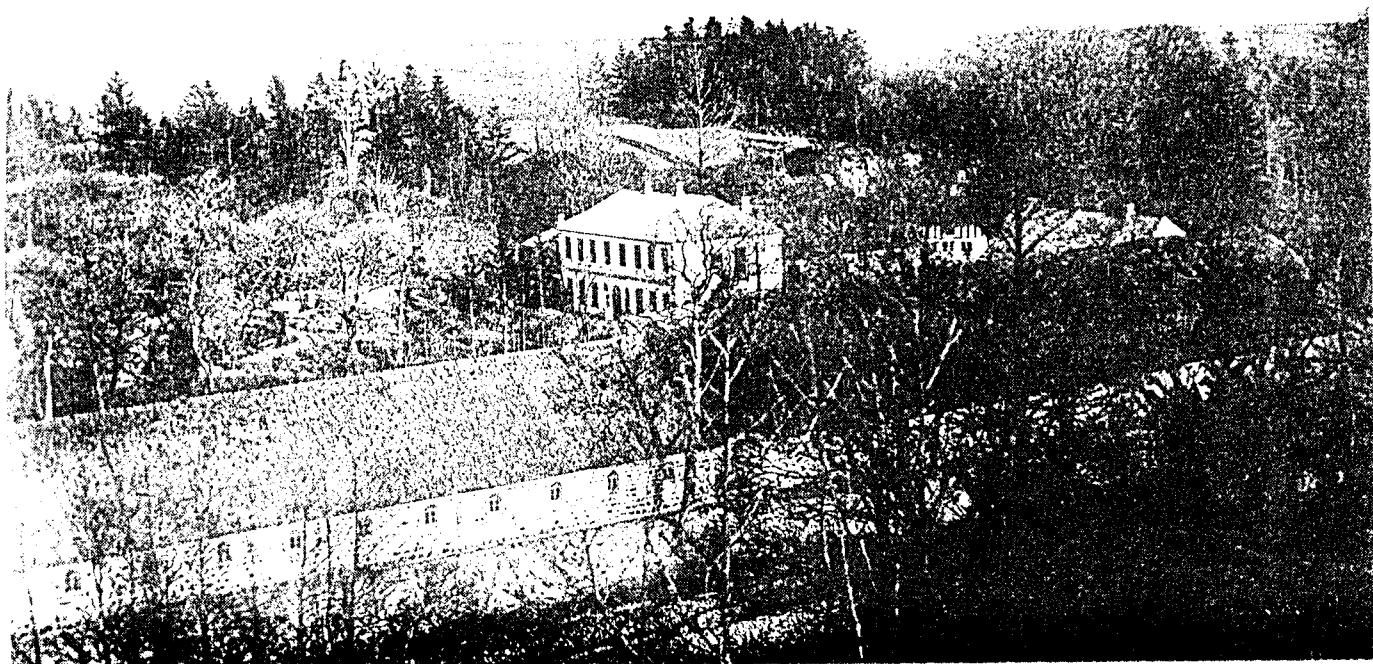
Ved folketællingen 1'februar 1860 boede i nr.384 i Rudkøbing "Pensionistinde Lovise Hammer, 44 Aar, ugift, f. St. Rise paa Ærø, med sit Barn Edelbert Hammer, 8 Aar, f. Brolykke, og Tjenestepigen Inger Jensen, 25 Aar, ugift, f. i Longelse" (Louises søsterdatter).

Snart efter blev sønnen Edelbert syg, og det må være ham, der ses på et utydeligt foto i familiealbummet, liggende i sin seng med en legetøjshest i forgrunden. I samme album findes ved Louises side et drengeportræt, som kun kan være Edelberts. 28'april 1860 døde han og blev 3'maj begravet i eget gravsted i Rudkøbing. En gravtale for ham kan ses i Bilag 3, ligesom et lille brev til ham fra en dame ved navn Marie.

ELKJÆRHOLM OG LOUISES BØRNEBØRN

Christian og Laura var flyttet til Elkjærholm og Søgaard overtaget af svogeren, Hans Bruun Rasmussen. Christian havde dog beholdt 23 tdr. land af Søgaard. Ved folketællingen 1860 beboedes Elkjærholm af 3 familier: Ejeren, proprietær C.G. Campen, 45 år, født i Hannover, som i 1842 havde fået gården overdraget af sin svigerfar, Justitsråd H.A.Wulff; Campens hustru, 2 sønner på 21 og 17 år, en svigerinde, en karl og en pige samt en aftægtsmand. Den anden familie var Christian Larsen Pelle, gårdforpagter, hans kone Christine Lauretine Hammer og Marie Wilhelmine Lefeldt, 22 år og ugift, "hendes søster", en avlskarl, 6 karle, 1 dreng og 5 tjenestepiger. Den tredje familie var mølleforpagter Hans Madsen Jensen med kone, barn og 3 tjenestefolk.

Og så blev Lauras halvsøster anbragt: D. 20'oktober 1860 blev Marie Wilhelmine Lefeldt, 22 år gl. steddatter af møller Mogensen i Nordenbro, viet i Tranekær til Campens søn Hans Christian Campen, 23 år gl. gårdejer i Nebel sogn.

Elkjærholm før 1900

Nu fulgte en række arbejdsomme og produktive år for familien. På et tidspunkt, uvist hvornår, flyttede Lovise ind på Elkjærholm, som det ses af en dåbsprotokol. Laura fik som 19-årig sit første barn, som blev døbt i Starup kirke, V. Nebel sogn d. 16'April 1861 med navnet Elberdine Cathrine Pelle. Hun var født 6'Februar, og hendes navn synes afledt af den afdøde Edelberts. Hun blev senere af familien kaldt "Ejbe", af Klaras børn "Moster". Fadderne var Luise Hammer, Proprietær C.G. Campen, Gaardeier Hr. Campen og Hustru (Mariane Wilhelmine) og Faderen Forpagter C. Pelle.

22'Maj 1862 fødtes den første søn, som døbt 29'Juni med navnet Carl Marius Pelle. Blandt fadderne var madam Dengler fra Rudkøbing og Campen sen. og jun.

7'Januar 1864 fødtes endnu en søn, som døbt 16'Juni med navnet Alfred Larsen Pelle. Nu var Fru Lucie Hammer og faderen blandt fadderne. Alfred udvandrede meget ung til Australien for at søge guld, men endte med at handle med bananer. 1887 blev han gift med Marion Elizabeth Patterson af skotsk herkomst, og efter deres 3 døtre kendes en meget stor efterslægt, medens en søn ikke fik børn, men en adoptivsøn.

Så kom sorgen over familien. Allerede 31'Januar 1865 døde Carl Marius, måske som følge af de vanskelige forhold under krigen i 64.

17'Marts 1866 fødtes en datter, som blev døbt 15'April med navnet Clara Louise Pelle, og som senere blev gift Kaarsberg. Fadderne var forældrene, pigen Martha Mikkelsen og forvalter F. Rasmussen.

Endelig 1'Marts 1868 fødtes en søn, som døbt 13'April med navnet Carl Christian Pelle. Fadderne var forældrene og Laurits Andersen af Elkjærholm og frøken Frida Mogensen af Bølling.

Men inden den sidste fødsel havde Christian samlet erfaring og kapital til at blive sin egen herre. I 1867 købte han gården Skovdruplund i Seest sogn ved Kolding, men fortsatte som forpagter på Elkjærholm, medens han investerede alt i forbedringer, maskiner og besætning på sin ejendom og nu kunde kalde sig Proprietær.

LAURAS ENKESTAND

Men tragedien var nær. I sommeren 1869 var Christian på besøg hos sin familie i Rudkøbing, vel hos broderen, urmager Rasmus Dinesen Larsen Pelle, da han pludseligt døde, iflg. kirkebogen d. 14'Juli. Det har ikke været muligt at opklare dødsårsagen, da dødsattester fra Rudkøbing lægedistrikts arkiv kun er bevarede fra 1871. Christian blev begravet i eget gravsted i Rudkøbing 20'Juli.

Pelles 4 børn

I Dødsanmeldelsesprotokollen angives dødsdatoen som 15'Juli. I Kolding Avis 16'Juli findes følgende Bekendtgørelse:

Under et Besøg paa Langeland, afgik ved Døden den 13de ds. min elskede Mand, mine Børns kjærlige Fader, Forpagter C. Pelle. Dette Sorgens Budskab bringes Slægt og Venner af hans dybtbøiede Kone.

Elkjærholm, den 14de Juli 1869.

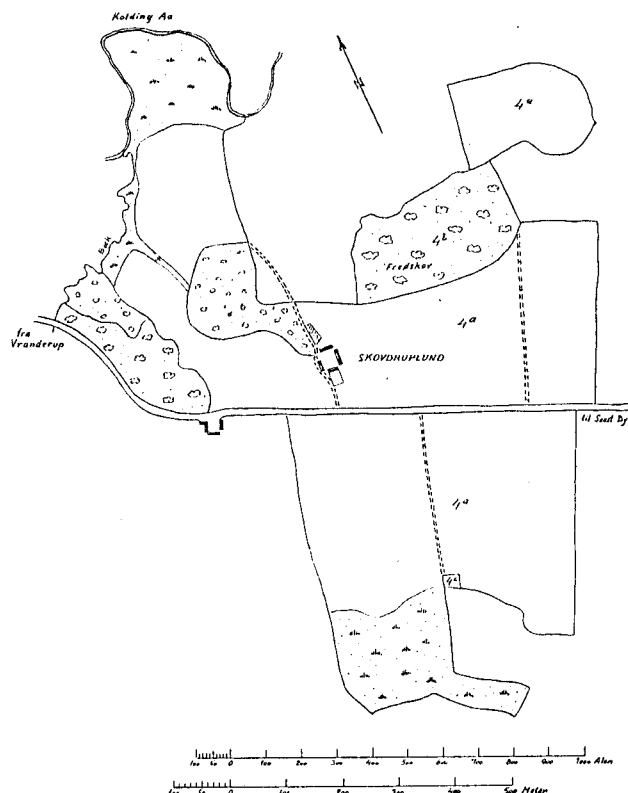
Laura Pelle

f. Hammer

Begravelsen vil finde Sted fra Rudkjøbing.

Hvor meget Louise holdt sig underrettet om sine to søskendes skæbne vides ikke idag. Søsteren Maren Christine var gift med en tømrer Christen Madsen Jensen i Longelse og fik 8 børn, hvoraf en datter tjente hos Louise i 1860. Maren Christine døde i Longelse 1876. Broderen Magnus, som var væver og ulykkeligt gift i Rudkjøbing, var rejst derfra før 1845 og døde 1870 som fattiglem i sit fødesogn Tranderup på Ærø. Hans datter Rasmine, født 1842, var Lauras veninde og skrev i hendes stambog som gengivet ovenfor. Hun blev gift 1884 med smed Jeppe Johansen i Rudkjøbing.

Enken Laura med familie blev foreløbig boende på Elkjærholm. Folketællingen herfra 1'Februar 1870 anfører Kirstine Laurentine Pelle, 28 Aar, Enke, Husmoder, Gaardeier, Jordbrug; de 4 børn i alderen 9 til 1 år og "Marie Lovise Hammer, 54 Aar, ugift, Slægtning"; samt en 19-årig lærerinde Rosenthal, en barnepige, en forvalter, en avlskarl, 3 karle, en dreng, en stuepige, en kokkepige, en malkepige og en barnepige.

Skovdruplund i Seest v. Kolding

Samtidig boede på gården ejeren, C.G. Campen med hustru og følgende "slægtninge": 3 ugifte sønner på 22-26 år, ejerens svigerinde samt Peter Edelbert Marius Campen, 8 år, født i Solholt, Vejle amt. Han var søn af Campens søn Hans Christian, som i 1860 var blevet gift med Mariane Lefeldt, og var opkaldt efter Lovises afdøde søn. Her var yderligere 3 karle og 3 piger. - Endnu en ejendommelighed forekommer i indførslen af hans dåb 1' september 1861 i V.Nebel: Som hans moder er anført Mariane Vilhelmine Campen født Hammer!

På et tidspunkt er Laura med sin familie flyttet til Skovdruplund, hvorfra datteren Elberdine blev konfirmeret i Seest kirke 1875, men Laura blev nødt til at sælge gården med stort tab. Køberen sagdes at have udnyttet hendes svage stilling. De flyttede så til en lejlighed i en gård ved Agtrupvejen i Kolding. 30'December 1878 opsigde Laura denne lejlighed, som tilhørte Murmester H.E. Hansen i Kolding, til April flyttedag 1879. Hvorhen de så flyttede er endnu ikke opklaret, men de må være blevet i byen.

Gammelt prospekt af Kolding

Lauras datter Klara fik sanguddannelse og rejste i den forbindelse regelmæssigt med toget til København. Hun gjorde derved bekendtskab med den 13 år ældre ugifte jernbane-assistent Thøger Anton Kaarsberg, og d. 16'Maj 1883 blev de viet i Kolding. Hun var da 17 år, ligesom hendes mor ved sit bryllup. Forloverne var Thøgers far, stationsinspektør i Fredericia Broder Wigelsen Kaarsberg, og købmand E.A. Borch i Kolding. Bryllupsrejsen gik til Himmelbjerget, og der kendes en souvenir derfra: Et par sorte træsko ca. 2 cm lange. De fik så bolig på Kolding jernbanestation, og i 1890 var Thøger Kaarsberg godsinspektør og boede dér med hustru og to børn på 4 og 1 år, Gerda og Richard.

[illegible][illegible]

Brev fra Louise til oldebarnet Gerda (se side 32)

Louise, Klara, Gerda og Laura ca. 1887 i Kolding

LOUISE OG LAURA I KØBENHAVN

Laura var engang efter 1885 med sin familie flyttet til København, hvor de 1890 boede på Lykkesholms Allé 1, 4'sal th. på Frederiksberg. Familien bestod da af Laura(!) Hammer, 73 Aar, Enke, f. St.Rise, Ærø, Husmoder; Laura Pelle, 48 Aar, Enke, f. København, Husmoder; Elberdine Pelle, 28 Aar, ugift, f. Vesternepel pr. Kolding, Frøken. Lærerinde; Carl Christian Pelle, 21 Aar, ugift, f. Vesternepel pr. Kolding, Søn, Contoirist. (Det lader til, også iflg. overleveringen, at herefter kaldtes både mor og datter i daglig tale Laura).

I Frederiksberg Birks Skifteprotokol VI under nr.499 anmelder Forvalter From at Frøken Louise Marie Hammer, Lykkesholms Allé 1, den 9' September 1894 er død sstds, 77 år gl. Hun efterlader en Datter Enkefru Laura Pelle f. Hammer boende sstds., der agter at overtage boet som eneste arving.

Carl blev gift 18?? med Jenny Adolfine Josefsen og fik 1894 datteren Emmy, men Elberdine levede for sine elever og boede sammen med moderen til dennes død d. 31'Januar 1911. Lauras dødsfald blev anmeldt af Handelsfuldmægtig Carl Christian Pelle, Brandes Allé 15, Frederiksberg. Ved anmeldelsen bemærkedes, at Laura hensad i uskiftet bo efter sin mand, med hvem hun havde 4 fælles børn:

Elberdine Cathrine Pelle, Kommunalærerinde, ugift
 Alfred Larsen Pelle, Frugthandler, Australien
 Clara Louise Kaarsberg f. Pelle i Ægteskab med
 Stationsforstander Kaarsberg

Anmelderen

22'Februar blev Skifteretten sat, hvorved fremlagdes skrivelse fra de 4 børn - "Alfred Larsen Pelle ved fornævnte Frk. Elberdine Cathrine Pelle i Henhold til Generalfuldmagt, der forevistes og fremlagdes i Genpart, at de som eneste og fuldmyndige Arvinger overtage uden Skifterettens Mellemkomst Boet efter Afdøde og dennes i Aaret 1869 afdøde Mand Landmand Mogens Christian Larsen Pelle, efter hvem Afdøde hensad i uskiftet Bo."

Den afsluttende indførsel lyder:

"I Boet efter Enkefru Christine Laurentine Pelle f. Hammer fremlagdes en af Arvingerne under Eds Tilbud afgivne den 11 ds. dateret Arveanmeldelse, hvorefter Boets Arvebeholdning andrager 17.245 Kr.59 Øre af hvilken Arvebeholdning Arveafgift er beregnet med 301 Kr. hvilket Beløb er indbetalt."

Louise blev begravet på Vestre Kirkegård i gravsted nr VII-11-55, og datteren Lauras kiste blev, ligesom datterdatteren Elberdines i 1931, nedsat i samme gravsted, som opretholdtes af efterkommerne indtil 1971.

Christine Laurentine (Laura) Pelle f. Hammer (1841-1911)

Laura og hendes børn: Alfred, Klara, Carl og Elberdine

EFTERSKRIFT

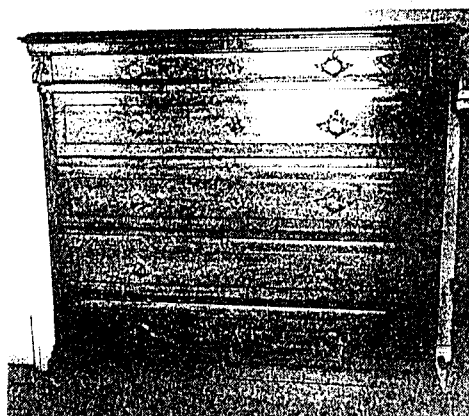
Ved en tilfældighed er det noteret, at ifølge Forseg-
lingsprotokol døde Lauras halvsøster, Enke Mariane Vilhelmine
Campen, f. Lefeldt, 79 Aar, d.28'Februar 1917 i Saxogade 116
2', København. "Meddelt ved Svigersønnen pens. Togbetjent
M.Nielsen, der forklarede at Afdøde da havde haft til Huse
hos ham intet efterlader og at han betaler Begravelsen uden
Sygekassehjælp."

En anden halvsøster, Emilie Andrea Christiani, blev gift
med Vejer og Maaler i Rudkøbing J.O.J. Rasmussen, søn af
Byskriver Peter Rasmussen, hvis slægtstavle meddeler deres
efterkommere.

Hvor vigtigt det føltes for mor og datter at søge at
skjule datterens herkomst for omverdenen kan måske fornemmes
gennem følgende:

Endevæggen i spisestuen hos Louises datterdatter Klara
domineredes indtil en ombygning i 1950-erne af en legemsstor
forstørrelse af det respektindgydende portræt af Laura, som
er gengivet på foregående side. Fremmede, som kom tilhuse,
blev på forhånd advaret mod at spørge for meget om den sta-
telige dame.

Omkring 60 år efter Lauras død arvede Klaras 50-årige
sønnesøn en smuk dragkiste efter Klaras niece Emmy. Han
fandt da i en af skufferne et stort litografi af en flot
militærperson - han ses her på side 4. Da han spurgte sin
fars ugifte søskende om, hvem det kunde være, så de lidt
beklæmt på hinanden, hvorefter den ældste udtrykte, at
nevøen vel var gammel nok til at høre det, og røbede så
familiehemmeligheden - som han forøvrigt længe havde kendt
fra sin fars kusine Tonny!

Dragkisten

Det skulde synes, at den samling af kuriøse omstændig-
heder, der her er trukket frem, må være et lige så godt bevis
for faderskabet som en indførsel af barnefaderens navn i
kirkebogen. En yderligere bekræftelse kan måske opnås, hvis
det lykkes at finde den på side 14 nævnte arkivsag.

Oktober 1994

Copyright Jørgen Kaarsberg

Rudkjøbing, den 30 April 1849
Regning

for Jomfru L. Hammer Rudkjøbing
fra H.M. Melson

1849

April 30	10 ¹ / ₄ #	(dvs.pund) ff Melis	2 - 3 - 6
	4 #	Caffe	5 - "
	3 #	Candis	4 - 8
	4 #	Carol. Riis	4 - 8
	2 #	f. Stivelse	3 - "
	1 #	tørre Kirsebær	1 - 4
	3 #	Rosiner	3 - 6
	¹ / ₂ #	Corender	12
	2 #	Riismeel	2 - 8
	2 #	Sirup	2 - 8
	1 #	søde Mandler	3 - "
	1 ¹ / ₂ #	bittre do.	3 - "
	2 #	Svedsker	1 - 8
	¹ / ₂ #	f. Congo	1 - 8
	1 Stk.	Vanille	3 - 4
	4 Stk.	Citroner	2 - 12
	6 br.	Caneel	1 - 8
		Cardemomme	12
		Safran	8
		Allehaande	8
		Nelliker	8
		Stempelblaat	8
		Sucat	8
		Peber	8
		Kuglelak	8
		Provenceolie	8
		Kajennepeber	2 - "
		Karri	8
	1/2 #	grøn Cikorie	8
	¹ / ₄ Skp	Mellemsalt	12
	¹ / ₄ Skp	lunet(?) Salt	1 - 8
	8 #	grøn Sæbe	1 - " - "
	5 Pgl.	Eddike	15
	2 Pgl.	Rom	1 - "
	2 #	Sirup	1 - 10
	16 #	fr rfn Sukker	2 - 5 - "
	2 Kv.	Brdviin	4 - 8
	1 Dunk	dertil	2 - "
	13 #	Flesk	2 - 4 - 4
		Leertøi	1 - 1 - "
		Rbd	20 - 5mk 11sk
		Betalt til	
		H.M. Melson	
		G. Petersen	

Brev fra Louise Hammer til lensgrevens sekretær:

Broelykke den 6te Marts 1851

T Hr Secreteer Dencker

Jeg takker Hr Secreteren for de tilsendte 50 Rbd og tillige for Underretningen om Grevens Urimelighed, hvad Undersøgelsen af mine Regnskaber angaaer da skal det altid komme mig vel tilpas og alt hvad der findes anført paa Regnskabet skal ogsaa findes her i Huset jeg troer heller ikke at her er kostet noget til unytte og hvad der er anskaffet som er af nogen Betydelighed har jeg enten tidligere eller sildigere faaet Tilladelse til, men som formodentlig nu skal være glemt, det bedrøver mig kun, at være mistænk for, paa en saa slet Maade at benytte af hvad der var mig betroet, og helst af den Mand, hvis Ting jeg altid har behandlet saa Samvittighedsfuld og dersom jeg havde havt sligt til Hensigt da havde det været det rigtigste at vedblive at opgjøre mit Regnskab med Ham thi Han gav mig min Regning tilbage igjen og sagde jeg kunde brende dem, hvorpaa jeg spurgte om det da ikke var bedre jeg leverede dem til Hr Secreteren som de saa blev mig tilladt og tillige at jeg for eftertiden maatte afgjøre det med Dem. Greven har formodentlig ikke tænkt paa da Han omtalte her var brugt formeget i Husholdningen at her har været mange Folk og foruden Haandværkerne den Mængde her bestandig kom i Agt (dvs. kørsel) de havde kjørt en lang Vei, og jeg kunde ikke godt nægte dem en bi Brød, men der skulle dog noget til, og jeg maa tillige gjøre Hr Secreteren opmærksom paa, at mange af de Brød der er os leverede veie 5 ad 6 Pund andre 7 og undertiden 8 Pund men dette er sjælden og de er alle lige dyre, og Fru Smitsen har enda for i Sommer sat hvert Rugbrød for 20 Sk. før var de til 1 Mk. og det var da den meste Tiid saa daarligt, det var næsten ikke til at skjære, da det ikke kunde hænge sammen, og følgelig meget udrøit, til Hundene i Jagttiden er der ogsaa leveret Brød og ført paa samme Regning. At her kunde bruges endeel Fløde var meget rimeligt da her i den Tid der var mindst Folk hver Dag blev skjenket 21 Portioner Kaffe og Thee og den meste Tid en 30 det vil i over $\frac{1}{2}$ Aar sagtens kunne løbe op og det har jo være saaledes omtrent i de 2 Aar jeg har været her altsaa om Regnskabet for eftertiden vil blive mindre da maae Greven ikke troe det er fordi Han yttre sin Mistanke imod mig men fordi her er mindre Folk og nu det nødvendige anskaffet i Huset, men det var rigtignok høi Tid Han klagede ellers var der ikke bleven af, og jeg tvivler ingenlunde paa ethvert andet Menneske vil kunde indsee dette kun ikke Greven hvis Mening altid er uforandret. Naar jeg undtager Kaffe Sukke Lys Thee og Sæbe da forbruges det halve af de Varer jeg modtager fra Kjøbenhavn i Jagttiden og hvad der ikke bliver brugt i Aar kan jo gjemmes til næste Aar og da forskrives mindre fra ifjor var her mange Ting som ikke var opbrugt, men da Jagttiden kommer førend Varerne, saa er det jo nødvendig vi maae have saameget vi kan hjælpe os til de kommer, manglede vi saa var det heller ikke saa godt. Vi modtog fra Lykkesholm Dagen før Jagttiden 2 Halvtønder Smør, de var her i 16 Dage og forbrugte den ene Tønde fuld og en trediedeel af den næste, og jeg kan ikke nægte at slig en Ødselhed meget forundrer mig, thi endskjønt vi dog har god Ildebrand saa

kaster Mette baade Smør og Lys i Ilden, naar det ikke brender efter hendes Ønske men dette er ikke omtalt som overflødig men derimod det nødvendige vi skal bruge er formeget. Hvad Dagleierkonerne angaaer da er det formodentlig paa det sidste Regnskab der er for mange men det er ikke Greven ubekjendt at jeg længe har været syg og da Huset er saaledes indrettet at Line og jeg er saa langt fra hverandre at vi ikke kan yde hverandre Hjelp uden alt andet i Huset derved maae forsømmes saa har Nødvendigheden fordret at jeg har leiet en Kone, men jeg har i den Tid jeg har været her sparet Greven saamangen en Dagløn at det ikke faldt mig ind denne Hjelp kunde blive mig misundt og især da Tingen er saaledes som Greven selv har indrettet det thi jeg havde hellere ønsket ikke at trænge til den Hjelp, men jeg troer at den der bestandig sidder med Hænderne i Skødet har større Tak end den der bestandig arbejder for Greven; thi Han har aldrig Paaskjønnet det og af andre har jeg kun derfor været bagtalt altsaa maatte jeg engang tabe Lysten, jeg fra jeg kom her i Huset bestandig syet for Greven, hvorimod Han bestandig paa Tranekjær holder Syjomfru jeg har udfør al Stuepigearbejdet, og ingen af Delene har jeg paataget mig jeg har kun paataget mig at besørget det men ikke at udføre det, saa jeg maae virkelig tilstaae at disse Yttring af Greven gjør mig meget ondt thi de ere udforskyldte men det er mig mere Magtpaaliggende at være frikjendt i Andres Øine endsom i Grevens da han aldrig lader sig overbevise om Han endog indsaar han har uret, og det eneste der glæder mig er at Greven ikke er den eneste der kjender mine Regnskaber, Fiskeren som Greven omtaler har leveret den Fisk her hvorpaa Regningen medfulgte sidst naar Greven har været her, ellers kom Han aldrig, hvorfor jeg har kjøbt af Andre, og Greven har som oftest været vred fordi han ikke kom tit nok, og bedet mig sige Ham naar han ikke hver Dag kunde levere Fisk saa skulde han ikke bryde sig om denne Akord, men jeg derimod købe af Andre, dette har jeg saavel naar Greven har været her som naar vi har været alene, Fiskeren havde jeg ikke nødig at bede blive borte thi jeg har i lang Tid ikke seet ham. Jeg sender hermed Listen tilbage tilligemed en Opskrift paa de Ting her senere er kommen jeg har efterset Listen og troer ikke der mangler noget.

Ærbødigst

Louise Hammer.

Brev til Edelbert Hammer:

Min kjære lille Edelbert!

Du skal have tusind Tak for det lille Brev du skrev til mig, jeg blev meget glad derved, og endskjøndt jeg ikke rigtig kunde forstaa det Altsammen, kan jeg dog nok tænke det var dine Heste du fortalte om. Jeg vil haabe de har det godt, saavel som du selv. Kunde du blot komme herud at besøge mig engang, skulde du see to smaa nydelige Føl vi har, du kan tro de kan springe dygtig omkring. Hils din Moder og Søster fra mig min lille Ven, og vær selv

hilset fra din
Marie

Gravtale:

Ved Peter Edelbert Hammers Grav
den 3^a Mai 1860

Vi kjende Alle den hellige Beretning om vor Herre Jesus, at han engang kom til en Stad, da en Død blev udbaaren, som var sin Moders eneste Søn - ogsaa Han, som vi nu har baaret herhid, var sin Moders eneste Søn og, Ligesom hiin, saaledes var ogsaa Denne sin Moders Glæde. Det forstaar Enhver iblandt os, som har seet den smukke, den livlige Dreng, og vi forstaar ogsaa hendes Sorg, at han saa hastigen, saa uventet blev kaldet bort, at han alt nu hviler kold og bleg i sin Grav, at de Forhaabninger, en glad Moder knytter til et gjævt Barn, ligge sønderknuste for dette Liv. Hvor gjerne havde hun holdt ham tilbage, men hun formaaede det ei, thi der er en mægtigere Haand foroven, under hvilken vi skulle bøje os, om det end volder os Smerte. Kun kort var hans Liv, hans Aar vare ikke mange, og vi have Intet at tale om, hvad han udrettede, men der ligger usigeligen Meget i de Ord: "Han var sin Moders Glæde".

Vi see det ikke idag som fordem De, der fulgte den blege til Graven, at Herren omskiftede Sorg til Glæde og bød den Døde vende tilbage til Moders Huus og til Moders Hjerter, men dette vide vi, at den Time kommer, da han ogsaa siger til ham, som hviler her: Du Unge! jeg byder Dig: Staa op!, at den Time kommer, da Herren giver Moderen ham igien, og, efter hans egen Forjættelse, skal hendes Hjerter glædes og Ingen tage Glæden fra hende -

Kjære Venner! Imedens vi staae ved Barnets Grav, ville vi komme den grædende Moder ihu og bede for hende, at hun maa være riig og stærk i denne Trøst!

Amen!

Et digt opbevaret sammen med gravtalen:

Jeg saae dig Land med Bjerge blaae
Hvor Barnet i sin Vugge laae
Du saae min Fryd, du saae min Savn -
Begrav nu Barnet i din Favn.

En Engel bar mig til din Kyst
 Og jeg har hvilet ved hans Bryst;
 Med Graad velsigner jeg hans Navn -
 Han dræbte Barnet i sin Favn.

#

Farvel mit Paradis far vel!
 Flyv bort, flyv bort du Barnesjæl
 Hvad vil du meer paa fremmed Kyst?
 Du har jo hvilet ved hans Bryst. -

Louises brev fra København til Gerda på Banegaarden i Kolding
 (afbildet side 24):

Lille søde Gerda

Medfølgende Hue sendes dig til Afbenyttelse paa din nær
 forestaaende Reise til Kjøbenhavn, at du ikke skal blive
 forkjølet, giv den nu maa passe dit lille søde Hovede, saa
 Oldemoder bliver rigtig glad naar hun seer den lille Pige
 kommeende med sin Hue paa thi jeg haaber den vil klæde
 dig godt, Bedstemoder paaseglede den thi det forstod jeg
 ikke. Bedstemoder beder at hilse din Moder og takke for
 Uleiligheden med Fru Bylows det er ganske rigtig kommen, og
 Eibe paa.... vel og takker for det vil du ogsaa takke for
 Moders sidste Brev, Fader og sendes mange Hilsener og du
 lille kjære Gerda sendes Tusinde venlige Hilsener fra din
 gamle

Oldemoder

PERSONOVERSIGT

Hans Rasmussens stamtavle

Hans Rasmussen 1740-1816
 Rasmus Hansen 1773-1831
 Ide Hansen *1820
 Martha Hansine Hansen *1822
 Vincentz Hansen *1824
 Christian Peter Hansen *1825
 (dødfødt) *1827
 Vincentz Hansen 1774-1845
 Jørgine Nicoline Hansen *1812
 Maren Hansdatter *1776
 Giertrud Sophie Hansdatter 1778-1848
 Maren Hansen *1802
 Mikkeline Kathrine Hansen 1805-44
 Martha Kirstine Hansen *1807
 Ane Sophie Hansen *1812
 Hans Rasmussen Hansen 1816-97
 Knud Hansen 1778-1825
 Mads Christensen Hansen 1781-1842
 Oline Ane Margrethe Hansen 1815-90
 Marie Cathrine Hansdatter 1783-1863
 Else Cathrine Boesgaard 1818-99
 Rasmus Boesgaard 1820-90
 Inger Hansen 1785-1831
 Maren Christine Hammer 1810-75
 (8 børn)
 Magnus Hansen Hammer 1812-70
 Rasmine Inger Cathrine Hammer *1842
 Lovise Maria Hammer (Louise) 1816-94
 Christine Laurentine (Laura) 1841-1911
 Alfred Hammer 1851-51
 Peter Edelbert Marius Hammer 1852-60
 Peter Hammer 1820-21
 Adolph Hammer 1820-20

Tre mødre med børn af greven

Margrethe Christensen
 Sophie Marie Christiani 1832-34

 Mariane Wittenkamp *1817
 Charlotte Lefeldt *1835
 Mariane Wilhelmine Lefeldt *1837
 Christian Hubert Lefeldt *1839

 Emilie Stok *1819
 Emilie Andrea Christiani *1840
 Jens Christiani *1841
 Elise Christiani *1843
 Frederik Christiani *1845
 Sophie Dorteia Christiani *1850
 Carl Richard Christiani *1855